

När någon tycker sig vara förmer än andra, Östgöta Correspondenten, juli 2012

I morgon är det ett år sedan den fruktansvärda massakern på Utøya och bombdådet i Oslo ägde rum. Allt åstadkommet och utfört av en enda människa. Sedan dess har vi brottats med frågan; Varför? En psykiskt sjuk människa och ett vansinnesdåd? Det kan vara lätt att underskatta ideologins betydelse. Ett system av tankar och föreställningar i en narcissistisk miljö som leder fram till en egen rätt att döda en annan människa. (Ingress)

När det var dags för min värnplikt sökte jag vapenfri tjänst. Min argumentation utgick från ett citat ur Tolkiens bok "Sagan om ringen".

"Många som lever förtjänar att dö. Och en del, som dör, hade förtjänat att leva. Kan du ge livet tillbaka till dem? Kan du inte det, skall du inte vara så ivrig att utdela dödsdomar av fruktan för din egen säkerhet."

Idag hade jag nog inte lämnat in en ansökan alls. Min bild av tillvaron har blivit mer komplicerad som den ofta gör med åren. Inte heller är jag lika säker på bilden av våld och icke-våld som förmedlas i Tolkiens böcker. Det är en alltför ensidig bild av högresta hjältar med raka svärd och främmande ondska med krökta sablar, som till slut motsäger citatet ovan. Lite för mycket av den unge Frans G. Bengtssons hyllning till Karl XII: *"Hos dig var allting rakt: - din tro, ditt land, ditt kungaord, de skyldrade gevären, och krigets konst och klingan i din hand"*.

Ändå har just denna ordväxling mellan Gandalf och Frodo fortsatt intressera mig. Den tar sig an frågan hur och varför en människa kan ge sig rätten att besluta över någon annans liv. Det tycks som att den som utför onda handlingar också har ett behov av att beskriva offret som ond. Ett slags rättfärdiggörande.

Tingsrättens dom har ännu inte fallit över Anders Breivik. Själv tänker jag som psykiatrikern Johan Cullberg att detta inte kan handla om ett rättspsykiatriskt fall som vi vanligen beskriver det. Under våren har Anders Breivik blivit en högst offentlig person med uppenbar frånvaro av psykotiska inslag i sitt framträdande. Det jag själv fäster mig vid är den bild Breivik målat upp av sina offer. Han gör dem onda, främmande, för att

själv ge sig rätten att vara deras bödel. Min tanke är att detta handlar om ideologi i kombination med en narcissistisk personlighetsstörning.

Vi har en tendens att underskatta ideologiernas och språkets betydelse i människors ondska, hur man med den kan förändra sin och andras syn på vad som är rätt och fel, vem som är ond och god.

Breivik skapade en egen ideologiska bild av sina offer. De unga människorna på Utøya var "Stoltenbergjugend", påstod Breivik. Det är uttryck för en process av kognitiv förskjutning och förvrängning snarare än en psykotisk vanföreställning.

Den svenske psykoanalytikern Ludvig Igra ställde i boken "Den tunna hinnan mellan omsorg och grymhet" frågan vad som kan få en människa att utföra onda handlingar. Igra såg en inre process som utvecklas i tre steg: Narcissism, Projektion och Analsadism. Grunden för att begå grymma handlingar ligger i narcissism. Någon eller några är förmer andra. Har en större rätt och ett självklart företräde. Alla delar i den egna personligheten eller gruppen som motsäger denna absoluta känsla av rätt och överlägsenhet, den egna bristen, projiceras på någon annan. Den eller dessa blir därmed bärare av allt som upplevs svagt, underlägset, främmande och hotfullt.

Projektionen av bristen beskrivs också av Harald Ofstad i nyutgåvan av "Vårt förakt för svaghet". Föraktet för svaghet var den viktigaste ideologiska komponenten i nazismen. Till det svaga hörde också demokrati, medkänsla och solidaritet.

I denna starka projektion ger man sig själv rätten att hantera den andre med vilken grymhet som helst. Analsadism är just vad ordet betyder; Att behandla någon annan som skit. För Ludvig Igra kan denna process uppstå i en grupp, en nation eller hos en individ. Andres Breivik har envist klamrat fast vid en tillhörighet till en grupp som med stor sannolikhet inte existera; tempelriddarna. Med denna inbillade tillhörighet tänker jag att han upprätthåller detta system av narcissim, projektion och analsadism. Även om tempelriddarna är Breiviks egen skapelse, så finns den förvirrade ideologi han tillskriver dem överallt på nätet.

Vårt mål måste vara att så tidigt som möjligt känna igen denna process hos individ och grupp. Att göra sig förmer än andra och samtidigt omänskliggöra någon annan är kanske det som framkallar den egna upplevda rätten att utföra grymma och brutala handlingar. Ju tidigare vi känner igen denna process desto bättre kan vi stoppa den.

I Harper Lee's klassiska roman *To Kill a Mockingbird* berättas såväl om narcissism, projektion och analsadism i den amerikanska Södern på 30-talet, som om det civilkurageadvokaten Atticus och hans familj mobiliserade för att motstå det. Det finns tillfällen, säger Atticus, då en människa måste ta sig på sig uppgiften att motverka det destruktiva, antingen man vill det eller inte. För så enkelt blir det nog inte att vi kan nöja oss hänvisa till en psykiskt sjuk människas vansinnesdåd. Spåren leder snarare till de attityder, ideologier, språk och fördomar som ständigt omger oss.

Jakob Carlander

Leg psykoterapeut

Teol lic